

OLIJ TA'LIM TIZIMIDA MUSIQA TA'LIMINING ILMIY SALOHIIATINI OSHIRISH: MUAMMO, IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR

Sh.Pulatov

Qo'qon davlat universiteti

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida musiqa ta'limining ilmiy salohiyatini oshirishning zamonaviy mexanizmlari, mavjud muammolari, pedagogik va institutsional imkoniyatlari hamda rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Musiqa ta'limini faqat ijrochilik va o'qitish amaliyoti bilan cheklab qo'ymasdan, uni ilmiy-tadqiqot, innovatsiya, raqamli texnologiyalar, milliy musiqa merosini ilmiy o'rganish va xalqaro akademik hamkorlik bilan integratsiyalash zarurligi asoslangan. Professor-o'qituvchilarning ilmiy kompetensiyasini rivojlantirish, ilmiy maktablarni shakllantirish, talabalarni tadqiqot faoliyatiga jalb etish, grant va loyihalar faoliyatini kuchaytirish, ilmiy natijalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish hamda universitet - maktab - madaniyat muassasalari hamkorligini rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, musiqa ta'limining ilmiy salohiyatini baholashning natijadorlikka yo'naltirilgan ko'rsatkichlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, musiqa ta'limi, ilmiy salohiyat, ilmiy maktab, ilmiy-tadqiqot, innovatsiya, professor-o'qituvchi, grant, xalqaro hamkorlik, raqamli texnologiya, milliy musiqa merosi, ilmiy natija, akademik kompetensiya.

KIRISH

Bugungi oliy ta'lim tizimida universitetning raqobatbardoshligi faqat ta'lim xizmatlarining sifati bilan emas, balki uning **ilmiy salohiyati, tadqiqot natijalari, ilmiy maktablari, innovatsion loyihalari va ilmiy ishlanmalarining amaliy samarasi** bilan ham belgilanmoqda.

UNESCOning 2026-yilda e'lon qilingan oliy ta'limni transformatsiya qilish bo'yicha yo'l xaritasida universitetlarning tadqiqot, kreativ fikrlash, xalqaro hamkorlik va inson markazidagi raqamli texnologiyalarni rivojlantirishdagi roli alohida ta'kidlangan. Bu jarayon musiqa ta'limi yo'nalishlariga ham bevosita taalluqlidir. Chunki zamonaviy musiqa ta'limi endilikda faqat ijrochilik mahorati yoki pedagogik metodikani o'rgatish bilan chegaralanmaydi. U musiqiy pedagogika, psixologiya, ijrochilik, musiqa nazariyasi, etnomusiqashunoslik, raqamli musiqa texnologiyalari, kreativ industriyalar va madaniy meros tadqiqotlarini o'zida birlashtiruvchi fanlararo ilmiy makonga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim tizimida musiqa ta'limining ilmiy salohiyatini oshirish masalasiga **kafedra, fakultet va universitet miqyosidagi strategik rivojlanish vazifasi** sifatida yondashish talab etiladi.

Musika ta’limining ilmiy salohiyati deganda ta’lim muassasasining musika ta’limi sohasida yangi ilmiy bilimlarni yaratish, tadqiqot olib borish, ilmiy kadrlar tayyorlash, innovatsion yechimlar ishlab chiqish, ilmiy natijalarni ta’lim amaliyotiga joriy etish va ularni milliy hamda xalqaro ilmiy maydonda ommalashtirish imkoniyatlari majmui tushuniladi. Mazkur salohiyat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. Kadrlar salohiyati - professor-o‘qituvchilarning ilmiy darajasi, tadqiqotchilik kompetensiyasi va ilmiy faolligi.

2. Tadqiqot salohiyati - dolzarb ilmiy muammolarni aniqlash, tadqiqot loyihalarini ishlab chiqish va ilmiy natijalar olish imkoniyati.

3. Metodik salohiyat - ilmiy natijalarni o‘quv jarayoniga integratsiyalash imkoniyati.

4. Innovatsion salohiyat - ilmiy g‘oyalarni yangi ta’lim texnologiyalari, metodikalar va mahsulotlarga aylantirish.

5. Raqamli salohiyat - raqamli ma’lumotlar bazasi, multimedia, sun’iy intellekt va raqamli musika texnologiyalaridan ilmiy maqsadlarda foydalanish.

6. Xalqaro salohiyat - xorijiy universitetlar, ilmiy markazlar va tadqiqotchilar bilan hamkorlik qilish.

7. Ilmiy-institutsional salohiyat - ilmiy maktab, seminar, laboratoriya, tadqiqot guruhi va loyiha markazlarining mavjudligi.

Demak, ilmiy salohiyat alohida professor yoki alohida maqolalar soni bilan emas, balki **ilmiy faoliyatning tizim sifatida ishlashi** bilan belgilanadi.

Musika ta’limining ilmiy salohiyatini rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar mavjud.

Birinchi muammo - **ilmiy va amaliy faoliyatning yetarli darajada integratsiyalashmaganligi**. Ba’zan ijrochilik va pedagogik faoliyat bilan ilmiy tadqiqotlar bir-biridan alohida olib boriladi. Natijada amaliyotda mavjud muammolar ilmiy tadqiqot mavzusiga aylanmaydi.

Ikkinchi muammo - **ilmiy tadqiqotlarning tor mavzular doirasida qolib ketishi**. Zamonaviy musika ta’limi esa pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik, axborot texnologiyalari, neyrofan, madaniyatshunoslik va menejment bilan bog‘liq fanlararo tadqiqotlarni talab qilmoqda.

Uchinchi muammo - **talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yetarlicha erta jalb etilmasligi**. Talaba ilmiy tadqiqot bilan bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik bosqichida emas, balki bakalavriatning dastlabki bosqichlaridan tanishishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi muammo - **ilmiy natijalarni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlarining yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi**.

Beshinchi muammo - **xalqaro ilmiy maydonga chiqish ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi**. Ilmiy maqola tayyorlash, xalqaro jurnallar talablari, ilmiy ma’lumotlar bazalari, akademik ingliz tili va xalqaro hamkorlik mexanizmlarini egallash bugungi kunda muhim vazifaga aylanmoqda.

Ilmiy salohiyatni oshirishning asosiy imkoniyatlari

1. Ilmiy maktablarni shakllantirish

Musiqi ta’limida ilmiy salohiyatni oshirishning eng muhim mexanizmlaridan biri - **ilmiy maktablar** faoliyatini shakllantirish va rivojlantirishdir. Ilmiy maktab atrofida professor, dotsent, yosh tadqiqotchi, doktorant, magistrant va iqtidorli talabalar birlashishi mumkin. Masalan, quyidagi yo‘nalishlarda ilmiy maktablar shakllantirilishi mumkin:

- musiqi pedagogikasi va psixologiyasi;
- musiqi ta’limida innovatsion texnologiyalar;
- milliy musiqi va maqom pedagogikasi;
- musiqi ijrochiligi metodikasi;
- bo‘lajak musiqi o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi;
- raqamli musiqi ta’limi;
- musiqi ta’limida liderlik va menejment;
- kreativ musiqi pedagogikasi.

Bunday ilmiy maktablar muntazam seminarlar, ilmiy loyihalar, maqolalar, monografiyalar va dissertatsiya tadqiqotlari uchun ilmiy muhit yaratadi.

2. Talabani ilmiy tadqiqotga jalb qilish

Ilmiy salohiyatni oshirish faqat professor-o‘qituvchilarning faoliyatiga bog‘liq emas. Uning barqarorligi ilmiy kadrlarning yangi avlodini tayyorlash bilan belgilanadi. Shu sababli talabalarda “**talaba - tadqiqotchi**” modelini shakllantirish muhim. Bunda:

1-bosqich: ilmiy muammo bilan tanishish;

2-bosqich: ilmiy manbalarni izlash;

3-bosqich: kichik tadqiqot loyihasi;

4-bosqich: konferensiyada ishtirok etish;

5-bosqich: ilmiy maqola tayyorlash;

6-bosqich: innovatsion loyiha ishlab chiqish

kabi bosqichlar joriy etilishi mumkin. Bu yondashuv talabaning ilmiy tafakkurini bosqichma-bosqich shakllantiradi.

3. Ilmiy tadqiqotlarni real ta’lim muammolariga yo‘naltirish

Musiqi ta’limidagi ilmiy tadqiqotlar real pedagogik muammolarga javob berishi kerak. Masalan:

• O‘quvchilarning musiqiy tinglash kompetensiyasini qanday rivojlantirish mumkin?

• Bo‘lajak musiqi o‘qituvchisining improvizatsion qobiliyati qanday shakllanadi?

• Milliy cholg‘ular ansambli ijodiy kompetensiyani qay darajada rivojlantiradi?

• Raqamli texnologiyalar musiqi ta’limi natijalariga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

• Musiqi o‘qituvchisining sahna madaniyatini qanday shakllantirish mumkin?

• Maqom merosini zamonaviy ta’lim jarayoniga qanday integratsiyalash mumkin?

Bunday mavzular ilmiy tadqiqot bilan amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytiradi.

4. Fanlararo tadqiqotlarni rivojlantirish. Zamonaviy musiqa ta’limining murakkab masalalarini bitta fan doirasida hal qilish qiyin. Shuning uchun musiqa ta’limini:

pedagogika + psixologiya + san’atshunoslik + axborot texnologiyalari + madaniyatshunoslik + neyrofan + menejment

integratsiyasi asosida o‘rganish muhim.

Xalqaro tadqiqotlarda ham musiqa ta’limida fanlararo hamkorlik, texnologik innovatsiya va tadqiqotga yo‘naltirilgan konservatoriya/universitet modellarining ahamiyati ko‘rsatilgan. Bu yondashuv OTMlarning ilmiy loyihalarida yangi mavzular va yangi hamkorlik imkoniyatlarini yaratadi.

5. Raqamli transformatsiya va sun’iy intellekt

Musiqa ta’limining ilmiy salohiyatini oshirishda raqamli texnologiyalar alohida istiqbolga ega. Raqamli musiqa arxivlari, elektron nota bazalari, audio-video tahlil, musiqa yozuvlarini raqamlashtirish, onlayn so‘rovnomalar, learning analytics va sun’iy intellekt vositalari tadqiqot metodologiyasini kengaytirishi mumkin. UNESCO materiallarida ham oliy ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektidan inson manfaatlariga yo‘naltirilgan, mas’uliyatli foydalanish hamda ma’lumotlarga asoslangan ta’lim ekotizimlarini rivojlantirishga urg‘u berilgan. Musika ta’limida bu imkoniyatlardan:

- musiqiy asarlarni raqamli tahlil qilish;
- talabalar ijrosini audio-video monitoring qilish;
- individual rivojlanish dinamikasini kuzatish;
- elektron portfoliolar yaratish;
- raqamli musiqa arxivlarini shakllantirish

uchun foydalanish mumkin.

6. Milliy musiqa merosini ilmiy tadqiqotning strategik yo‘nalishiga aylantirish

O‘zbekiston musiqa ta’limining eng katta ilmiy resurslaridan biri - boy milliy musiqa merosidir.

Maqom, xalq musiqasi, folklor, an’anaviy ijrochilik, hududiy musiqiy maktablar, ustoz-shogird an’analari va milliy cholg‘ular bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni yangi metodologiyalar asosida davom ettirish katta ilmiy salohiyatga ega.

Bunda maqsad faqat merosni tavsiflash emas, balki:

o‘rganish → raqamlashtirish → ilmiy tahlil qilish → ta’limga integratsiyalash → xalqaro ilmiy muomalaga kiritish

tizimini yaratishdan iborat bo‘lishi lozim. UNESCOning musiqa ta’limiga oid materiallarida ham musiqa pedagoglarining malakasini oshirish, raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish, mentorlik va professional hamkorlikni kuchaytirish muhim yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatilgan.

7. Grant va ilmiy loyihalar faoliyatini kuchaytirish

Ilmiy salohiyatni real natijaga aylantirish uchun grant loyihalarining ulushi oshirilishi zarur. Musiqi ta’limi bo’yicha loyihalarni quyidagi yo’nalishlarda ishlab chiqish mumkin:

- raqamli musiqi ta’limi;
- milliy musiqi merosini raqamlashtirish;
- musiqi ta’limida sun’iy intellekt;
- musiqi o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi;
- inklyuziv musiqi ta’limi;
- musiqi terapiyasi va ta’lim;
- maqom va folklorni ta’limga integratsiyalash;
- musiqi ta’limida kreativ industriya;
- xalqaro qo’shma tadqiqotlar.

Bu jarayonda kafedra darajasidagi tashabbuslarni fakultet va universitetning ilmiy strategiyasi bilan uyg’unlashtirish muhim.

8. Universitet - maktab - madaniyat muassasasi ilmiy hamkorligi

Musiqi ta’limining ilmiy salohiyatini oshirishning samarali modellaridan biri uch tomonlama hamkorlikni rivojlantirishdir:

OTM ilmiy-metodik resurs va tadqiqot metodologiyasini beradi. Maktab real pedagogik tajriba va tajriba-sinov maydonini ta’minlaydi. Madaniyat va san’at muassasalari esa ijrochilik, repertuar va milliy musiqi merosi bilan bog’liq amaliy muhitni yaratadi. Natijada ilmiy tadqiqotlar real amaliyotdan uzilib qolmaydi.

Musiqi ta’limining ilmiy salohiyatini oshirish uchun **“Ilmiy g’oya - tadqiqot - natija - innovatsiya - amaliyot”** modeli taklif etiladi.

1. Ilmiy g’oya. Dolzarb pedagogik yoki musiqiy muammo aniqlanadi.

2. Tadqiqot. Muammo ilmiy metodlar asosida o’rganiladi.

3. Natija. Ilmiy maqola, metodika, diagnostik vosita, model yoki ilmiy xulosa yaratiladi.

4. Innovatsiya. Ilmiy natija yangi texnologiya, metodik kompleks yoki raqamli mahsulotga aylantiriladi.

5. Amaliyot. Natija ta’lim jarayoniga joriy etiladi va samaradorligi monitoring qilinadi.

6. Ilmiy muomala. Natija konferensiya, ilmiy jurnal, monografiya, xalqaro hamkorlik yoki ilmiy loyiha orqali ommalashtiriladi.

Mazkur model ilmiy faoliyatni “maqola yozish” darajasidan **ta’lim va jamiyatga ta’sir ko’rsatadigan ilmiy mahsulot yaratish** darajasiga olib chiqadi.

Musiqi ta’limining ilmiy salohiyatini baholashda faqat maqolalar soniga tayanish yetarli emas. Bunday yondashuv ilmiy faoliyatni miqdoriy ko’rsatkichlardan sifat va ta’sir ko’rsatkichlariga yo’naltiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’lim tizimida musiqi ta’limining ilmiy salohiyatini oshirish alohida professor-o’qituvchining ilmiy faolligini kuchaytirish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon **kadrlar, ilmiy maktablar, tadqiqot infratuzilmasi, talabalar ilmiy faoliyati, grantlar, xalqaro hamkorlik, raqamli**

texnologiyalar va ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etishni yagona tizimga birlashtirishni talab etadi.

Musika ta’limining ilmiy salohiyatini rivojlantirishning eng muhim sharti - ilmiy faoliyatni ta’lim jarayonidan ajratmaslikdir. Har bir ilmiy tadqiqot muayyan pedagogik muammoga javob berishi, har bir ilmiy natija ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilishi va har bir innovatsion ishlanma amaliyotda sinovdan o’tishi lozim.

Shu ma’noda, oliy ta’lim muassasasida musika ta’limining ilmiy salohiyatini oshirishni **“ilmiy g’oya - tadqiqot - natija - innovatsiya - amaliyot”** uzviyligi asosida tashkil etish samarali strategik yondashuv bo’la oladi.

Bugungi universitet uchun asosiy vazifa faqat **ko’proq ilmiy ish yaratish emas, balki ko’proq ilmiy qiymat yaratish**dir. Musika ta’limida esa bu qiymat yangi pedagogik texnologiya, ilmiy maktab, raqamli resurs, milliy musika merosining yangi talqini, xalqaro ilmiy hamkorlik yoki ta’lim amaliyotida o’z tasdig’ini topgan innovatsion metod ko’rinishida namoyon bo’lishi mumkin.

Shunday ekan, musika ta’limining ilmiy salohiyatini oshirish universitetning ilmiy reytingini yaxshilash vositasi bo’lish bilan birga, **milliy musika merosini ilmiy asosda rivojlantirish, zamonaviy pedagogik kadrlarni tayyorlash va O‘zbekiston musika ta’limining xalqaro ilmiy maydondagi mavqeini mustahkamlashning strategik omili** sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova, S. "XOR VA XORSHUNOSLIK FANI DARSLARIDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *Yevroosiyo Akademik tadqiqotlar jurnali* 2 (2022): 62-65.
2. Ibraeva, K. E. va S. M. Askarova. "CHOG'ULUVCHI IJROCHILIK TALABALARNING BADIY VA IJODIY FAOLIYATINING BIR TURI SIFATIDA." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.2 (2023): 578-586.
3. Asqarova, S. M., and S. B. Kenjayeva. "MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI." *Advances in Science and Education* 1.11 (2025): 60-63.
4. Asqarova, S., and M. Xayitboyeva. "UMUMTA'LIM MAKTABIDA XOR TO'GARAGI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Interpretation and researches* 1 (2023).
5. Asqarova, S. "MUSIQIY TA'LIMIDA ABU ALI IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH." *Interpretation and researches* 1 (2023).
6. Muhammadjonovna, Askarova Sohibaxon va Kuserbayev Janbolat Asetovich. "Musika va qo'shiq san'ati orqali talabalarni axloqiy tarbiyalash." *XALQARO IJTIMOIIY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2277-3630 Ta'sir omili: 8.036* 12.02 (2023): 12-16.
7. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
8. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).